Littera Turca
Journal of Turkish Langnage and Literature
– e-ISSN: 2149-829X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr /littera

**Ocak/January/ 2026**

# DİVAN ŞİİRİNDE RÜZGÂRIN PSİKOLOJİK ETKİLERİ (BÂKÎ, HAYÂLÎ, MUHİBBÎ, FUZÛLÎ, NÂİLÎ, NEDÎM, ŞEYH GÂLİB DİVANLARI ÖRNEĞİ)

## *Psychological Effects of Wind in Divan Poetry – Examples of Bâkî, Hayâlî, Muhibbî, Fuzûlî, Nâilî, Nedîm, Sheikh Gâlib's Divans*

**Araştırma Makalesi / Research Article**

**Gülden Esra AYDOĞDU**

Dr.,

**Mail**: guldenesra1@gmail.com
**ORCID**: 0000-0001-8986-9674

**Geliş Tarihi / Date Received:** 21 Ekim 2025
**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 20 Ocak 2026
**Yayım Tarihi / Date Published:** 27 Ocak 2026
**DOI Numarası / DOI Number:** 10.20322/littera.1808352

**Yazar Katkı Oranı**
Yazar/Author 1: (%100)
Yazarlar, katkı oranlarını kabul ettiklerini ve beyan edilen katkıların doğru olduğunu beyan ederler.

**Makale Bilgisi**
**Değerlendirme**: Bu çalışma, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.
**Etik Beyan:** Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve akademik etik ilkelere uyulmuştur.
**Etik Kurul Belgesi:** Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.
**Benzerlik Taraması:** Çalışma, *İntihal.Net* sistemi üzerinden alınan benzerlik raporu ile taranmıştır.
**Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar/yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
**Telif Hakkı:** Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından Telif Hakkı Devir Formu imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir.

**Atıf Bilgisi**

Aydoğdu, G. E. (2026). Divan Şiirinde Rüzgârın Psikolojik Etkileri (Bâkî, Hayâlî, Muhibbî, Fuzûlî, Nâilî, Nedîm, Şeyh Gâlib Divanları Örneği). *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, ss. 1-14. 10.20322/littera.1808352

**Sorumlu Yazar**

Gülden Esra AYDOĞDU, guldenesra1@gmail.com

## Özet

Divan edebiyatı, merkezinde insanın yer aldığı farklı dil, edebiyat ve kültürlerin etkisiyle oluşmuş bir dönemdir. Bu edebiyatta insanın fikir dünyasını şekillendiren unsurların incelenmesi divanların çeşitli yönleriyle tanınmasını sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda Bâkî, Şeyh Gâlib, Hayâlî, Muhibbî, Nâilî, Nedîm, Fuzûlî divanları incelenmiş, beyitlerde rüzgârın insan psikolojisine tesir ettiği fark edilmiştir.

İncelenen beyitlerde rüzgârın âşığın akıl sağlığına tesir edebildiği ve bu durumun cünun, divane, akıl gitmesi, deli ifadeleriyle dile getirildiği belirlenmiştir. Bilimsel araştırmalarda da rüzgârın depresyon, panik atak, anksiyete gibi psikiyatrik hastalıkları ortaya çıkardığı, bu rahatsızlıkların semptomlarını arttırdığı saptanmıştır. Hindistan, Çin, Tibet'in geleneksel tıbbı ayurveda da delilik için "rüzgârla şişirilmiş" anlamındaki vatula kavramı kullanılmıştır. Benzer inanç Şamanizm'de rüzgâr ruhunun, örtülü olmayan başları çarpmasında görülmektedir. Divanu Lugâti't Türk'te de yel sözcüğü cin; yelpin, cin çarpmış; yelpik, cin çarpmasıdır. Âh, gam, dert, gözyaşı, inlemek, ağlamak sözcükleriyle rüzgârın insan üzerindeki üzüntü, keder etkisi tespit edilmiştir.Bilimsel çalışmalarda da rüzgârın mutluluk hormonu serotonin salgısını azalttığı, tükenmişlik sendromunu tetiklediği; depresyon, intihar oranlarının artışına sebep olduğu açıklanmaktadır. Hastalık, rüsva, fitne, âşûb, tahrik etmek, merak, perişan kelimeleriyle yaşanılan iç sıkıntısı, karışıklık, kargaşa belirtilmiştir. Bilimsel incelemelerde rüzgârın konsantrasyon eksikliğine, ruhsal sıkıntılara yol açabildiği, melatonin üretimini arttırabildiği belirlenmiştir. Bizans ve Osmanlı'da da bu enerji düşüklüğü, iç karışıklık rüzgârla irtibatlandırılmıştır. Nitekim lodosun hâkim olduğu günlerde kadıların karar verme yetisinin olumsuz etkilendiği düşünülmüş ve mahkemeler iptal edilmiştir.

Çalışmanın divan şiiri incelemelerine psikoloji ve rüzgâr ilişkisi bağlamında katkı sunabileceği düşünülmektedir.


**Anahtar Sözcükler:** Divan şiiri, rüzgâr, psikolojik etki.

---


## Abstract

Divan literature is a period that formed under the influence of different languages, literatures and cultures with humanity at its centre. In this literature, examining the elements that shape the human mind will enable us to understand the various aspects of divans. For this purpose, divans of Bâkî, Sheikh Gâlib, Hayâlî, Muhibbî, Nâilî, Nedîm, Fuzûlî were examined. It has been observed that the wind affects human psychology in the couplets.

It has been determined that in the examined couplets, the wind can affect the lover's mental health, and this situation is expressed with phrases such as madness, insanity, loss of mind, and crazy. Scientific research has also determined that wind causes psychiatric illnesses such as depression, panic attacks and anxiety, and increases the symptoms of these illnesses. In Ayurveda, the traditional medicine of India, China and Tibet, the concept of vatula, meaning "blown by wind", is used for insanity. A similar belief is seen in Shamanism, where the wind spirit strikes uncovered heads. In the Divan-ı Lugât'it Türk, the word "yel" means "jinn"; "yelpin" means "possessed by jinn"; and "yelpik" means "demon possession". The sadness and grief effect of the wind on humans has been determined with the words 'ah, sorrow, trouble, tears, groaning, crying. Scientific studies also explain that wind reduces the secretion of the happiness hormone serotonin, triggers burnout syndrome, and causes an increase in depression and suicide rates. The distress, confusion and chaos experienced are expressed with the words disease, disgrace, sedition, chaos, to provoke, curiosity and miserable. Scientific studies have determined that wind can cause lack of concentration, psychological distress, and increase melatonin production. In both the Byzantine and Ottoman periods, this depletion of energy and inner unrest was also associated with the wind. As a matter of fact, in the days when the south-west wind was dominant, it was thought that the decision-making ability of the judges was negatively affected and the courts were cancelled.

It is thought that the study can contribute to the study of divan poetry in the context of the relationship between psychology and wind.


**Key Words:** Divan poetry, wind, psychological impact.

---

## GİRİŞ

Türk edebiyatının altı yüz yıllık sürecini kapsayan divan edebiyatı, üç kıtada hüküm sürmüş bir imparatorluk edebiyatıdır. Oldukça geniş bir dönemi ve coğrafyayı kapsayan bu edebiyatta farklı kültürlerin, inançların izlerini görmek mümkündür. Bu zenginliklere sahip divanları besleyen ve değerli kılan muhteva unsurlarının incelenmesi, bu eserlerin sosyal ya da pozitif bilimlerle ilişkisinin değerlendirilmesi divanların doğru anlaşılmasına ve kıymetinin açığa çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Bu amaç doğrultusunda divanlar üzerinde musiki (Arslan 2017: 1490-1499; Çakır 2020: 206-220) tarih (Cançelik 2014: 21-300; Batislam 2007: 29-42) tıp (Eke 2007: 107-128; Aynacı 2012: 29-46) astronomi (Değirmenci 2015: 10-189; Karaduman 2020: 274-292) psikoloji (Arslan 2023: 1145-1158; Deger 2023: 1009-1023; Arslan 2017: 1490-1499) vb. incelemeler yapılmıştır.

Bu çalışmada da divan şiirinde rüzgârın insan psikolojisi üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Buna göre rüzgâr, insan psikolojisine tesir edebilir mi, farklı kültür ve dinlerde bu yönde bir inanç mevcut mudur? Rüzgârın psikoloji üzerindeki etkisine yönelik bilimsel çalışmalar bulunmakta mıdır, yapılan incelemelerde hangi sonuçlara ulaşılmıştır? Divan şairleri rüzgâr ve insan ruh hâli arasında ilişki kurmuş mudur, beyitlerde rüzgârın psikoloji üzerinde ne tür etkileri mevcuttur? Bu soruların cevabını bulmak amacıyla birinci bölümde rüzgâr-psikoloji ilişkisi farklı medeniyetlerde, inançlarda ve bilimsel araştırmalarda incelenmiştir. İkinci bölümde ise divan şiirinde rüzgâr ve insan ruh hâli ilişkisi araştırılmıştır. Klasik ve geç dönem Osmanlı şiirini farklı üsluplarla yansıtmaları sebebiyle Bâkî, Şeyh Gâlib, Hayâlî, Muhibbî, Nâilî, Nedîm, Fuzûlî divanları seçilmiş, bu divanlarda rüzgâr, bâd, sabâ, yel, sarsar kelimeleri incelenmiştir. Psikoloji ve rüzgâr arasındaki münasebetin divan şiirine nasıl yansıdığı örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmanın divan şiiri incelemelerine insan psikolojisi ve dış etmen -rüzgâr- ilişkisi bağlamında katkı sunabileceği düşünülmektedir.

### 1. Rüzgâr-Psikoloji İlişkisi

"Yüksek basınçtan alçak basınca doğru yatay hava hareketi" (Meteoroloji Genel Müdürlüğü) anlamına gelen rüzgâr insan bedeni üzerinde burun tıkanıklığı, akıntısı; ses kısıklığı, kırmızı ten, kuru cilt, astım, alerji, sinüzit, kulak ağrısı, baş ağrısı ve dönmesi, göğüs ağrısı, ateş, bademcik iltihabı, hırıltılı solunum, kaşıntı, ödem gibi etkilere sebep olabilmektedir (Boura vd. 2024: 717).

Vücut üzerinde bu kadar etkiye sebep olabilen rüzgârın insana tesiri sadece bedenle mi sınırlıdır, insanın ruh hâline de tesiri var mıdır, psikolojimiz esen rüzgârın türüne göre değişebilir mi?

Bu soruların cevabı hem kadim medeniyet ve inançlarda hem de günümüz pozitif bilimlerinde araştırılmıştır.

### 1.1. Farklı Din ve Medeniyetlerde Rüzgâr-Psikoloji İlişkisi

Rüzgâr bazı medeniyetlerde delilikle ya da hastalıklarla ilişkilendirilmiştir. Hindistan, Çin ve Tibet'te geleneksel tıbbı karşılayan ayurvedada delilik için rüzgârla şişirilmiş anlamındaki vatula sözcüğü kullanılmakta, Çin tıbbında ise rüzgâr altı zararlı etkenden biri kabul edilmekte ve hastalıkların başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır (Bos vd. 2012: 4).

İslamiyet öncesi Yakut Türklerinde rüzgârın ruhu etkisi altına aldığı inancı mevcuttur. Bu inanca göre rüzgârın estiği yön, insan karakterini tayin etmektedir. Doğu rüzgârının tesiri altında kalanlar güler yüzlü, nazik, dinç; güney rüzgârının etkisindekiler telaşlı ve her şeyi abartmaya meyilli; kuzey rüzgârıyla bağlantısı olanlar yavaş hareketli; batı rüzgârına maruz kalanlar ise soğukkanlı, sert tabiatlı olmaktadır (Dilek 2014: 176).

Şamanizm'de ise rüzgâr bir ruha sahiptir ve bu ruh insana menfi tesir edebilir. Güneş battıktan sonra başlarını örtmezlerse rüzgârın ruhu tarafından çarpılacaklarına inanmaktadırlar (Çamurcuoğlu 2024: 27).

Rüzgâra atfedilen "çarpma" inancı Divanu Lugâti't Türk'te de kendisini göstermektedir. Yel sözcüğü cin; yelpin, cin çarpmış; yelpik, cin çarpması (Bozkurt 2016: 18) şeklinde tanımlanmıştır.

Görüldüğü üzere rüzgâr, İslamiyet öncesi dönemde ruh; İslamiyet sonrası devirde cin ile ilişkilendirilmiştir. Her iki dönemin ortak noktası ise rüzgârın insanı çarpması, insana etki etmesidir. Bu çarpma fiilinin ruh ve cin gibi iki soyut kavramla gerçekleşmesi onun insan ruhuna tesirini, psikiyatrik etkisini akıllara öncelikli olarak getirmektedir.

Rüzgârın insan üzerindeki ruhsal etkisi Bizans ve Osmanlı'da da hüküm sürmüş; mahkemelerin iptal edilmesine, kadıların davalarda karar vermemesine sebebiyet vermiştir.

> Havanın değişmesinden önce gerginlik, ruhsal çöküntü ve sıkıntı belirir. Örneğin, hava sıcaklığı ve nem lodosla artar. Hava ısındıkça insanlar enerjisiz ve çevreleriyle ilgisiz olur. Lodos estiği zaman Bizans zamanında mahkemeler iptal olurmuş. Osmanlı zamanında da kadılar davalarda karar vermezmiş (Kadıoğlu 2013: 1 Haziran).

Rüzgârın psikolojik etkisi kültür ve inançların niteliğine göre farklı şekillerde kendisini göstermiştir. Bazı toplumlarda rüzgârın estiği yönün karakteri belirlediği kabul edilmiştir. Birçok inançta ise rüzgâr – psikoloji ilişkisi delilik, ruh ya da cin çarpması ile tezahür bulmuştur. İnsanın ruh hâline, karar verme gücüne olumsuz tesir ettiği düşünülmüştür.

### 1.2. Bilimsel İncelemelerde Rüzgâr-Psikoloji İlişkisi

Pozitif bilimlerde yapılan araştırmalarda sıcak rüzgârların insan psikolojisine doğrudan tesir ettiği belirlenmiştir. Çalışmalarda şarav, hamsin ya da siroko şeklinde isimlendirilen sıcak rüzgârın mutluluk hormonu olarak adlandırılan serotonin üretimini azalttığı; uyku hormonu melatonini arttırdığı tespit edilmiştir (Sulman vd. 1964). Rüzgârın insan psikolojisi üzerindeki etkisine dair bir başka araştırmada

ise anksiyete hastası kişilerde güneydoğu yönlü rüzgârın anksiyetik bozuklukları arttırdığı, enerji seviyesini azalttığı tespit edilmiştir. Aynı araştırmada batı yönlü sıcak rüzgârların ise panik atakları arttırdığı; tükenmişlik sendromunu, yorgunluğu, konsantrasyon eksikliğini, ilgisizliği tetiklediği belirlenmiştir (Bos 2012: 1-5). Bir başka makalede de güney rüzgârının ruhsal depresyonları, intiharları arttırabildiği ve kişinin karar alma gücünü olumsuz etkilediği ifade edilmektedir (Jung 1984: 24).

Soğuk rüzgârlar ise insanın hava sıcaklığını mevcut değerden daha düşük hissetmesine neden olmaktadır. "Rüzgâr soğukluğu" şeklinde adlandırılan bu durum insan üzerinde donmaya sebep olacak kadar bedensel etkilere sahiptir (National Weather Service). Soğuk rüzgârlarla birlikte insan bedeninde meydana gelen ısı kaybı zihin sağlığını olumsuz etkileyebilmekte; majör depresyon, bipolar bozukluk vb. psikiyatrik rahatsızlıkların semptomlarını ileri derece arttırabilmekte ya da sağlıklı bireylerde mevsimsel depresyonlara neden olabilmektedir (Wainwraight 2022).

Yapılan birçok araştırmada rüzgârın insan psikolojisini etkilediği tespit edilmiştir. Sıcak rüzgârların psikolojiyle yoğun ilişkisi olan serotonin ve melatonin üretimine tesir ettiği, psikiyatrik rahatsızlığı olan kişilerin semptomlarını arttırdığı; panik ataklara, tükenmişlik sendromuna, yorgunluğa, konsantrasyon eksikliğine sebep olabildiği belirlenmiştir. Bu rüzgârların hâkim olduğu dönemlerde intihar ve depresyon oranlarının yükselişe geçtiği, karar alma gücünün olumsuz etkilendiği ifade edilmiştir.

Soğuk rüzgârların ise havanın daha düşük sıcaklıkta hissedilmesine neden olduğu açıklanmıştır. Bu durumun doğrudan olmasa da dolaylı olarak psikolojiye tesir edebileceği düşünülmektedir. Nitekim soğuk havaların majör depresifi ya da bipolar bozukluğu vb. olan kişilerin rahatsızlıklarını arttırdığı, sağlıklı bireyleri geçici depresyonlara sokabildiği saptanmıştır.

## 2. Divan Şiirinde Rüzgâr-Psikoloji İlişkisi

Divan edebiyatında rüzgâr âşığın âhı, sevgilinin kokusunu ulaştırması, saçını dağıtması; yağmur bulutlarını harekete geçirmesi, güllerin açılışını sağlaması, sevgiliden haber getirmesi, yerdeki tozu kaldırması veya yere yaprak sermesi (ferrâş), âşığa yol arkadaşı olması (hem-râh), sürekli yolculuk yapması ve toz, koku gibi yükleri taşıması (kârbân), hızlı hareket etmesi (semend, esb, rahş), uçurtma vb. yönüyle sıkça kullanılmaktadır (Pala 1999: 333-334; Aka 2015: 22-244; Macit 2006: 174; Onay 1992: 353; Batislam 2005: 95-117). Bu özelliklerle birlikte rüzgârın şairin-âşığın ruh hâliyle ilişki içerisinde olduğu beyitler de bulunmaktadır. Bu beyitlerdeki amaç rüzgârın psikolojiye tesirini dile getirmek değildir. Asıl gaye eski zamanlardan beri kabul edilen rüzgârın insan psikolojisine etkisi gerçeğine mübalağalar, istiâreler, teşbihler yüklemek; bu rüzgâr-insan münasebetini imgeler, mecazlarla işleyerek ona edebî değer katmaktır.

Farklı şairlerin divanlarında rüzgârın psikolojiye tesirine dair beyitler belirlenmiştir. Bu beyitlerde cünun, divane şeklinde adlandırılan delilik; gam, dert, âh vb. ifadelerle dile getirilen üzüntü; fitne, merak, sabırsızlık vb. ile anlatılan iç sıkıntısı (anksiyete) tespit edilmiştir.

**2.1 Delilik**

Bâkî, Şeyh Gâlib gibi divan edebiyatının önemli isimlerinden alınan örneklerde rüzgârın, özellikle sıcak esen rüzgârların, âşık üzerinde "cünun" ya da "divane" şeklinde adlandırılan delirmeye sebep olduğu anlatılmaktadır. Bu iki sözcük dışında "deli" ve "aklım giderdi" ifadeleri de benzer çağrışımı yapmaktadır.

Bilimsel araştırmalarda tespit edilen rüzgârın depresyon, panik atak, anksiyete gibi psikiyatrik hastalıkları ortaya çıkardığı ya da bu rahatsızlıkların semptomlarını arttırdığı gerçeği beyitlerde edebî dille ifade edilmektedir.

Beyitlerdeki rüzgâr-delirme ilişkisi Hindistan, Çin ve Tibet'in geleneksel tıbbı ayurveda da görülmektedir. Nitekim bu toplumların geleneksel tıbbında delilik için "rüzgârla şişirilmiş" anlamındaki vatula kavramı kullanılmıştır (Bos vd. 2012: 4).

Benzer inanç Şamanizm'de de mevcuttur. Buna göre gün batımında rüzgârın ruhu, örtülü olmayan başları çarpar. Divanu Lugâti't Türk'te de yel sözcüğü cin; yelpin, cin çarpmış; yelpik, cin çarpmasıdır.

Görüldüğü üzere rüzgârın aklî melekeler üzerindeki etkisi bilimsel araştırmalarda, farklı medeniyetlerde ve dinlerde, İslami dönemde yazılan Türk kültürünün önemli eserinde kabul edilmiş bir gerçektir.

Aşağıda yer alan beyitlerde de bu ilişki çeşitli imgeler, edebî sanatlar içerisinde yer almıştır.

> Nev-bâhâr oldı yine geldi cünûn eyyâmı
> Takdı zencîrlerin bâd-ı bahâr enhârun /Bâkî (Küçük 1994: s.197)

(Yine ilkbahar oldu, delilik-coşkunluk günleri geldi. Bahar rüzgârı nehirlerin zincirlerini taktı.)

Beyitte esas olarak ilkbaharla birlikte nehirlerin coşkun akışı anlatılmaktadır. Bununla birlikte deli insanların o dönemde zincirle bağlanmalarına da atıf vardır (Pala, 1999, 102-103; Kılıç 2024: 46-86; Gök 2019: 86-94). Delilikle ilgili kullanılan zincir takma, cünun kavramları arasında bahar rüzgârının da yer alışı, rüzgârın insan üzerindeki tesirine işaret etmektedir.

> Esürdi cûş-ı mahabbetle ehl-i sevdâ hep
> Dimâga bûy-ı cünûn verdi rûzgâr-ı bahâr /Şeyh Gâlib (Okçu 2011: 308)

(Bahar rüzgârı akla çılgınlık-delilik kokusu verdi, sevda ehli-âşıklar hep sevgi coşkunluğuyla delirdi, sarhoş oldu.)

Mutasavvıf bir şair olması yönüyle Şeyh Gâlib muhtemelen aşk ehlinin Hak yolunda kendinden geçişini mecazlar kullanarak anlatmak istemektedir. Şair, kavramların tasavvuf ıstılahındaki karşılıklarından yararlanmakla beraber bahar rüzgârının insan beynine cünun hâli verdiğini; sarhoş olmak, delirmek, kendinden geçmek anlamındaki "esirmek-esrimek"e (Dilçin, 1983, 85) yol açtığını da belirtmektedir.

Ey sabâ dil rahtın ol gîsûy-ı müşgîn-târe çek
Âşık-ı dîvâneyi zencîr-i zülf-i yâre çek /Bâkî (Küçük 1994: 188)

(Ey sabah rüzgârı, gönül atını misk renkli, siyah saça çek. Divane âşığı sevgilinin saçının zincirine çek.)

Bâkî, sevgilinin saçının misk kokusunu, siyahlığını, zinciri andıran kıvrımlı ve gönlü esir edici şeklini anlatmaktadır. Tüm bunlarla birlikte şair, divane olmuş âşığın zülüf zincirine çekilmesini rüzgârdan istemektedir. Evliya Çelebi Seyahatnâme'de ilkbaharda cünûn derdine düşmüş bazı hastaların gerdanlarına hücrede altın ve gümüş yaldızlı zincirlerin geçirildiğini ifade etmektedir (Evliya Çelebi 2011: 263). Bu beyitte de Bâkî divane âşık ile deliliğin önemli sembolü olan zincire çekilme kavramlarını rüzgârla ilişkilendirmektedir.

Gönül derler bir eğlencem deli var
Başunda vâdî-i aşkun yeli var /Hayâlî (Tarlan 1945: 57)

(Gönül denilen bir eğlencem deli var. Başında aşk vadisinin yeli var.)

Hayâlî Bey'e ait bu beyitte gönüldeki eğlencenin -aşkın- âşığı deli edecek nitelikte yoğun olduğu belirtilmektedir. Artık akıl kalmayan, deliren başında ise aşkın yeli esmekte; aşk tüm aklına hâkim olmaktadır. Şair, aşkının derinliğini ifade ederken deli ve yel kavramlarını kullanmıştır. Rüzgârın aklî melekeler üzerindeki etkisinden yola çıkarak bu sözcüklere mübalağa yüklemiştir.

Gider aklum zülfini depretdügince bâd-ı subh
Benzedür dil cilvesini gülşenüñ tâvûsına /Muhibbî (Yavuz 2016: 1530)

(Sabah rüzgârı saçını dağıttığında aklım gider. Gönül sevgilinin cilvesini gül bahçesinin tavusuna benzetir.)

Rüzgârda dağılan saçlar ile gül bahçesinde nazlı nazlı salınan tavus arasında ilişki kurulmuş, bu güzellik karşısında şair derinden etkilenmiştir. Muhibbî rüzgârı aklın gitmesine yol açan bir etken olarak edebî dille işlemiştir.

### 2.2 Üzüntü

Gam, dert, âh, gözyaşı, inlemek, ağlamak sözcükleri kullanılarak âşığın üzüntüsü rüzgâr ile irtibatlandırılmıştır. Beyitlerde rüzgâr -özellikle sarsar ve bâd-ı hazan gibi soğuk, şiddetli rüzgârlar- bu kavramların ya oluşumuna sebep olmuştur ya da bu kelimelerle tamlama içinde yer almıştır.

Bilimsel çalışmalarda da rüzgârın mutluluk hormonu olarak adlandırılan serotonin salgısını azalttığı, tükenmişlik sendromunu tetiklediği, depresyon ve intihar oranlarının artışına sebep olduğu açıklanmaktadır.

Rüzgârın insan üzerindeki keder, üzüntü etkisi aşağıdaki divan şiiri örneklerinde görülmektedir.

Sarsar-ı gam fikrüm evrâkın perîşân eyledi
Çihre-i zerdüm belâdan buldı reng-i za'ferân /Bâkî (Küçük 1994: 43)

(Gamın şiddetli rüzgârı fikrimin yapraklarını perişan etti. Sarı çehrem beladan safran rengini aldı.)

Bâkî, okuyucunun zihnine sert rüzgârda savrulan sararmış yapraklar resmi çizmekte ve sözcüklere imgeler yüklemektedir. Burada dikkat çeken durum ise rüzgâr ve gam sözcüklerinin bir arada bulunması ve bu terkibin düşünme gücüne zarar vermesi, yüzü sarartacak kadar üzüntüye neden olmasıdır.

Evrâk-ı bâga n'eyledi bâd-ı hazânı gör
Bâkî gamunda şöyle perişân olup gezer /Bâkî (Küçük 1994: 137)

(Sonbahar rüzgârının bağın yapraklarına en ettiğini gör. Bâkî-sonsuz gamında şöyle perişan olup gezer.)

Sonbahar rüzgârının bahçe yapraklarını perişan edişinin ve bu durum karşısında duyulan üzüntünün anlatıldığı beyitte evrâk-ı bâğ, şairin gönül sayfalarının edebî şekle bürünmüş ifadesidir. Bâkî yine bir tabiat olayını mecazi anlamlarla işlemekte, rüzgârın gam getirme yönünü edebî dille kaleme almıştır.

Kûhdan geçse gam-ı zülfünle âhum sarsarı
Kûh deşt ü deşt bâg u bâg sünbülzâr olur /Bâkî (Küçük 1994: 125)

(Âhımın şiddetli rüzgârı saçının gamıyla dağdan geçse; dağ, çöl sümbül bahçesi olur.)

Beyitte rüzgârın sevgilinin saçının kokusunu dağıtması, koyu renkli sümbül ile saç arasında renk ve koku ilişkisi kurulması anlatılmaktadır. Şiddetli, gürültülü rüzgâr anlamındaki "sarsar" âşığın "âh"ı -hüznü- ile münasebet hâlindedir.

İy gönül bâd-ı hazân gör n'eylemiş gel bâğa bak
Gelüp cânâ dil-i pür-derdüme bak /Muhibbî (Yavuz 2016: 1944)

(Ey gönül, sonbahar rüzgârının ne yaptığını gel bağa bak, gör. Ey sevgili, dert dolu gönlüme gelip bak.)

Âşığın gönlü, sonbahar rüzgârının estiği bahçedir ve bu bahçe dertle doludur. Beyitte rüzgâr aşığın gönlünü tarumar etmiş, kederle doldurmuştur. Rüzgâr-üzüntü ilişkisi edebî dille işlenmiştir.

İy gönül bâd-ı hazân gör n'eylemiş gel bâğa bak
Dehr elinden inleyüp yaşını döken taga bak /Muhibbî (Yavuz 2016: 896)

(Ey gönül, sonbahar rüzgârının ne yaptığını gel bağa bak, gör. Dünyanın -zamanın- elinden inleyip gözyaşı döken dağa bak.)

Sonbahar rüzgârıyla dağda yağan yağmur edebî üslup içerisinde âşığın inleyip ağlayan gönlünü sembolize etmiştir. Beyitte rüzgâr inleme ve gözyaşıyla anlam ilişkisi içindedir.

Bahr-ı eşk içre Muhibbî bu gönül zevrakını
Gark ide sarsar-ı âhum eger ol bir gün ese /Muhibbî (Yavuz 2016: 1441)

(Âhımın şiddetli rüzgârı eğer bir gün eserse Muhibbî, bu gönül kayığını gözyaşı denizi içinde batırır.)

Şiddetli rüzgârda kayığın denize batışı imgesi üzerine kurulan beyitte rüzgâr âşığın âhıyla, gözyaşı deniziyle irtibat hâlindedir.

Âh itse âşık derd-ile ağlar gözi giryân olur
Ol goncayı gör açılur san bâd-ıla bârân olur /Muhibbî (Yavuz 2016: 562)

(Âşık dert ile âh etse gözü ağlar. O goncayı gör, sanki açılması rüzgâr ve yağmurla olur.)

Dertli âşığın âh ederek ağlaması ve goncanın rüzgâr, yağmur vasıtasıyla açması anlatılmaktadır. Âh ile rüzgâr, gözyaşı ile yağmur münasebeti bulunan beyitte rüzgâr ve âh anlam ilişkisi mevcuttur.

Ağlayup âh eylesem gül gibi dilber şād olur
Gülşen içre var mı gül bârân ile bâd istemez /Muhibbî (Yavuz 2016: 751)

(Ağlayıp âh etsem gül gibi sevgili mutlu olur. Gül bahçesi içinde yağmur ile rüzgâr istemeyen gül var mı?)

Şâir yine âh ile rüzgâr, ağlamak ile yağmur ilişkisi kurulmuş; gülün yağmur ve su ihtiyacını anlatılmıştır. Gül gibi sevgilisi de kendisinden rüzgâr misali âh etmesini, yağmur gibi ağlamasını istemektedir. Söz konusu beyitte rüzgâr-âh anlam münasebeti bulunmaktadır.

### 2.3 İç Sıkıntısı

Şâirler hastalık, rüsva, fitne, âşûb, tahrik etmek, merak, perişan sözcükleri vasıtasıyla yaşadıkları iç sıkıntısını, enerji düşüklüğünü, iç karışıklıklarını edebî dille ifade etmişlerdir. Yapılan bilimsel çalışmalarda da rüzgârın konsantrasyon eksikliğine ve ruhsal sıkıntılara yol açabildiği, uyku hormonu olarak bilinen melatonin üretimini arttırabildiği belirlenmiştir. Bizans ve Osmanlı'da da bu enerji düşüklüğü, iç karışıklık rüzgârla -özellikle lodos rüzgârıyla- irtibatlandırılmıştır. Nitekim lodosun hâkim olduğu günlerde kadıların karar verme yetisinin olumsuz etkilendiği düşünülmüş ve mahkemeler iptal edilmiştir.

Divan edebiyatının Fuzûlî, Muhibbî, Nâilî gibi önemli isimleri de yaşadıkları iç karışıklıklarının sebebini rüzgâra bağlamışlardır.

Varup gîsû-yı zülf-i yâri biri birine katdun
Yine bir fitne tahrîk eyledün ey bâd n'eylersün /Nâilî (İpekten 2019: 268)

(Ey rüzgâr, varıp sevgilinin saçını birbirine kattın. Yine bir fitneyi-kargaşayı uyandırdın, ne yapıyorsun?)

Rüzgâr sebebiyle dağılan saçlar ve bu durum karşısında âşığın gönlünde oluşan kargaşa anlatılmaktadır. Şiirde rüzgârın kargaşaya sebep oluşu edebî dille ifade edilmektedir.

Ey sabâ zülf-i dil-âvîzini tahrîk itdün
Bu kadar fitne vü âşûba sen oldun bâdî /Bâkî (Küçük 1994: 302)

(Ey sabah rüzgârı, gönlün asılı durduğu saçı kımıldattın. Bu kadar fitne ve kargaşaya sen sebep oldun.)

Rüzgârda dalgalanan saçın güzelliği âşığın gönlünde karışıklıklara sebep olmuştur. Şair, rüzgâr-psikoloji ilişkisini imgelerle anlatmaktadır.

Hazan yeli eser etmiş misâl-i rîh-i merak
Bu hastelik beden-i servi korkarım sarsar /Nedim (Gölpınarlı 1951: 57)

(Sonbahar rüzgârı merak rüzgârı gibi esmektedir. Bu hastalığın selvinin bedenini sarsmasından korkarım.)

Selvinin sonbahar rüzgârı karşısında gövdesinin sarsılması ve rüzgârdan gelebilecek zararlara karşı endişeli oluşu anlatılmaktadır. Beyitte rüzgâr kavramı hastalık ve merak -endişe- sebebi olarak yer almaktadır.

Muanber sünbülünden almadan bû olmadum rüsvâ
Bu rüsvâlık bana senden degül bâd-ı sabâdandur /Fuzûlî (Kılınç 2021: 48)

(Senin sümbül ve anbere benzeyen saçından koku almadan âleme rüsva olmadım; bu rüsvalık bana senden değil, sabah rüzgârındandır.)

Sümbül gibi koyu renkli, dağınık, kıvrımlı; anber gibi güzel kokulu saçı rüzgâr dağıtmakta ve bu dağınık saçın kokusu etrafa yayılmaktadır. Sevgilinin rüzgârda savrulan saçı ve âşığın bu koku karşısında hâli perişandır. Rüzgârın insan üzerindeki menfi etkisi edebî üslupla dile getirilmiştir.

Esdükce bâd-i subh perîşânsın ey gönül
Benzer esîr-i turra-i cânânsın ey gönül /Nedim (Gölpınarlı 1951: 308)

(Ey gönül, sabah rüzgârı estikçe perişansın. Bu durumun sevgilinin saç kıvrımlarının esiri oluşuna benzer.)

Rüzgârda dağılan kıvrımlı saçlar ve bu saçların esiri âşık anlatılmaktadır. Gönlün perişan olmasına yol açan unsur ise rüzgârın esmesidir.

Farklı dönemlerde yaşamış önemli divan şairlerinden alınan örneklerde rüzgâr -özellikle ilkbahar rüzgârı- âşığın aklî melekelerine tesir edebilmekte; ağlamasına, âh çekmesine -çoğunlukla sonbahar rüzgârı- sebep olmakta; gönülde perişanlığa, kargaşaya yol açmaktadır. Şairlerin çeşitli imgeler, edebî

sanatlar içinde işledikleri bu ruhsal etkileri, bilimsel birçok araştırma ve kadim medeniyetlerin gelenek, inançları desteklemektedir.

**SONUÇ**

- Divan şiiri sosyoloji, tarih, tıp, kimya gibi birçok bilim dalından beslenmiş; farklı ilimlerden izler taşımıştır. Bu şiirin ihtiva ettiği bilim alanlarından biri de psikolojidir.
- Farklı dönemlerde yaşamış mühim şairlerin divanlarından alınan beyitlerde rüzgârın insan psikolojisine tesir edebildiği inancı tespit edilmiştir.
- Beyitlerde rüzgârın -özellikle sıcak rüzgârların- âşığın akıl sağlığına zarar verebildiği inancı belirlenmiştir. Şairler cünun, divane, aklım giderdi, deli ifadelerini kullanarak rüzgârın aklî melekeler üzerindeki etkisini dile getirmişlerdir.
- Bilimsel araştırmalarda da rüzgârın depresyon, panik atak, anksiyete gibi psikiyatrik hastalıkları ortaya çıkardığı ya da bu rahatsızlıkların semptomlarını arttırdığı gerçeği beyitlerde edebî dille ifade edilmiştir.
- Beyitlerdeki rüzgâr-delirme ilişkisi Hindistan, Çin ve Tibet'in geleneksel tıbbı ayurveda da yer almıştır. Nitekim bu toplumların geleneksel tıbbında delilik için "rüzgârla şişirilmiş" anlamındaki vatula kavramı kullanılmıştır.
- Benzer inanç Şamanizm'de de görülmektedir. Buna göre gün batımında rüzgârın ruhu, örtülü olmayan başları çarpar. Divanu Lugâti't Türk'te de yel sözcüğü cin; yelpin, cin çarpmış; yelpik, cin çarpmasıdır.
- Âh, gam, dert, gözyaşı, inlemek, ağlamak sözcükleri vasıtasıyla rüzgârın -sarsar ve hazan gibi soğuk ve şiddetli rüzgârların- insan üzerindeki hüzün, keder yönü anlatılmıştır. Bu tür rüzgârların âşığa verdiği üzüntü, çeşitli edebî sanatlar içerisinde yer almıştır.
- Bilimsel çalışmalarda da rüzgârın mutluluk hormonu olarak adlandırılan serotonin salgısını azalttığı, tükenmişlik sendromunu tetiklediği, depresyon ve intihar oranlarının artışına sebep olduğu açıklanmaktadır.
- Hastalık, rüsva, fitne, âşûb, tahrik etmek, merak, perişan kelimeleri aracılığıyla yaşanılan iç sıkıntısı, karışıklık, kargaşa imgeler, metaforlarla belirtilmiştir.
- Yapılan bilimsel çalışmalarda da rüzgârın konsantrasyon eksikliğine ve ruhsal sıkıntılara yol açabildiği, uyku hormonu olarak bilinen melatonin üretimini arttırabildiği belirlenmiştir.
- Bizans ve Osmanlı'da da bu enerji düşüklüğü, iç karışıklık rüzgârla -özellikle lodos rüzgârıyla- irtibatlandırılmıştır. Nitekim lodosun hâkim olduğu günlerde kadıların karar verme yetisinin olumsuz etkilendiği düşünülmüş ve mahkemeler iptal edilmiştir.
- Farklı dönemlerde yaşamış önemli divan şairlerinden alınan örneklerde rüzgâr -özellikle ilkbahar rüzgârı- âşığın aklî melekelerine tesir edebilmekte; ağlamasına, âh çekmesine -çoğunlukla sonbahar rüzgârı- sebep olmakta; gönülde perişanlığa, kargaşaya yol açmaktadır. Şairlerin çeşitli imgeler, edebî

sanatlar içinde işledikleri bu ruhsal etkileri, bilimsel birçok araştırma ve kadim medeniyetlerin gelenek, inançları desteklemektedir.

- Divanlarda yer alan rüzgârın insan psikolojisine tesiri, gerçek hayatta karşılığı olmayan şairane bir hayal değil; bilimin ve farklı medeniyet, dinlerin kabul ettiği bir gerçektir.
- Divan şiirinin farklı disiplinlerle ilişkisinin incelenmesi beyitlerin doğru anlaşılmasına ve çok yönlü değerlendirilmesine katkı sunacaktır.

## BEYANLAR / DECLARATIONS

**Araştırmanın Etik Yönü/Ethical Approval:** Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalar kapsamında gerçekleştirilmiştir/This study falls within the scope of research that does not require ethics committee approval.

**Çıkar Çatışması Beyanı/Conflict of Interest Statement:** Yazar(lar), bu çalışmanın sonuçlarını veya yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder/The author(s) declare that there is no conflict of interest that could influence the results or interpretations of this study.

**Yazar Katkı Oranı/Author Contributions** Yazar(lar), çalışmanın tüm aşamalarına katkı sağlamıştır. Çok yazarlı çalışmalar için katkı oranları ayrıca belirtilmiştir/The author(s) contributed to all stages of the study. For multi-authored manuscripts, contribution rates are specified separately.

**Finansal Destek Beyanı/Funding Statement:** Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir/This study has not received any financial support from any institution or organization.

**Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/Generative Artificial Intelligence Statement:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir üretken yapay zekâ aracı kullanılmamıştır/No generative artificial intelligence tools were used during the preparation of this study.

## KAYNAKÇA

Aka, B. (2015). *Divan Şiirinde Rüzgâr*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Arslan, M. U. (2017). Tokatlı Kânî dîvânında mûsikî ile ilgili unsurlar. *Rast Musicology Journal*, *5*(1), ss. 1490-1499.

Arslan, N. Ö. (2023). Divan şairlerinin mevsimlere bakışı: bahariyye ve şitaiyyelerde bir kültür psikolojisi denemesi. *Turkish Studies-Language and Literature*, *18*(2), ss. 1145-1160.

Aynacı, M. (2012). "Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, *9*(9), ss. 29-48. https://doi.org/10.15247/dev.92

Batislam, H. D. (2005). Divan şiirinde sabâ. *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI*. Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II, ss. 95-117.

Batislam, H. D. (2007). Tarih ve kültür kaynağı olarak hasb-i hâller. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (22), ss. 29-42.

Bos, E. H. & Hoenders, R. & Jonge, P. (2012). Wind direction and mental health: A time-series analysis of weather ınfluences in a patient with anxiety disorder. *Case Reports*.

Boura, D. & Spanakis, M. & Markakis, G. & Notas, G. & Lionis, C. & Tzanakis, N. & Paraskakis, E. (2024). Exploring the relationship between wind patterns and hospital admissions due to respiratory symptoms in children. *Children*, *11*(6), ss. 717.

Bozkurt, F. (2016). *Kaşgarlı Mahmud Divanu Lûgati't Türk*. Salon Yayınları.

Cançelik, A. (2014). *Tarih Kaynağı Olarak 16. Yüzyıl Divan Şiiri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Çakır, M. S. (2020). Klasik Türk şiirinde nağmelerin tınısı ve nâilî divanı'nda musiki unsurları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, *4*(2), ss. 206-220.

Deger, M. B. (2023). Yenişehirli Avnî'nin duymasun redifli gazeline psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *12*(3), ss. 1009-1023.

Değirmenci, Ö. (2015). *Muhibbî Divanı'nda kozmik unsurlar*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dilek, İ. (2014). *Resimli Türk mitoloji sözlüğü altay/yakut*. Grafiker Yayınları.

Eke, N. U. (2007). 16. yüzyıl klasik Türk şiirinde tıp ilmi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD),* (6), ss. 107-128.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zılli. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. (Y. Dağlı & R. Dankoff vd. Haz.). C. 3. Yapı Kredi Yayınları.

Gök, S. (2019). Hayretî Divanı'nda delilik kavramı ve zincirli delüler. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, (11), ss. 86-94.

Gölpınarlı, A. (1951). *Nedim Divanı*. İnkılap Kitapevi.

İpekten, H. (2019). *Nâilî-i Kadîm Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Jung, G. (1984). Lodos hastalığı. (E. Korur, Çev.). *Bilim ve Teknik Dergisi*, (202), ss. 24.

Kadıoğlu, M. (1 Haziran 2013). Bana lodos ve poyrazı anlat. *Milliyet Gazetesi*. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mikdat-kadioglu/bana-lodos-ve-poyrazi-anlat-1717372

Karaduman, R. (2020). Ahmedî Divanı'nda kozmik unsurların kullanımı. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, *3*(6), ss. 274-292.

Kılıç, R. (2024). *Erken modern Osmanlı'da deliler ve delilik*. İletişim Yayınları.

Kılınç, A. (2021). *Fuzûlî Divanı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Küçük, S. (1994). *Bâkî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html

Macit, M. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. C. 5, s. 174. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. *Rüzgâr oluşumu*. https://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojiyegir.aspx?s=10

National Weather Service. *Understanding wind chill*. https://www.weather.gov/safety/cold-wind-chill-chart.

Okçu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78404/seyh-galib-divani.html

Onay, A. T. (1992). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. (C. Kurnaz, Haz.). TDV. Yayınları.

Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ötüken Yayınları.

Sulman, F. G. & Hirschman, N. & Pfeifer, J. (1964). Effect of hot, dry, desert winds (sirocco, sharav, hamsin) on the metabolism of hormones and minerals. *Environmental physiology and psychology in arid conditions: proceedings of the Lucknow Symposium*, (89-95). https://unesdoc.unesco.org/search/785a7ba9-c538-4ca5-bb61-41050d3d3f2b

Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Divanı*. İstanbul Üniversitesi Yayını.

Tosun, Ç. M. (2024). Eski türklerde şamanizm ve günümüze yansımaları. *Ahbar*, (1), ss. 19-29.

Wainwraight, L. (2022). Expert reaction to impact of cold weather on human health. *Science Media Centre*. https://www.sciencemediacentre.org/expert-reaction-to-impact-of-cold-weather-on-human-health/

Yavuz, K. & Yavuz, O. (2016). *Muhibbî Divanı*. Türkiye Yazama Eserler Kurumu Başkanlığı. http://ekitap.yek.gov.tr/urun/muhibbi-divani--takim-2-cilt-_604.aspx